

Hobi bahçeleri kentsel tarımın sürdürülebilirliğine bir tehdit mi?

Are informal allotment gardens a threat to the sustainability of urban agriculture?

Deniz Ateş Akkaya^{*a} , Harun Tunçel^b

Makale Bilgisi

Araştırma Makalesi

DOI:

10.33688/aucbd.1755188

Makale Geçmişi:

Geliş: 31.07.2025

Kabul: 06.10.2025

Anahtar Kelimeler:

Hobi bahçeleri

Kentsel tarım

Kent çevresi tarım

Topluluk bahçeleri

Kentsel çiftçiler

Öz

Bu çalışma, kent çeperinde hızla yaygınlaşan hobi bahçesi uygulamalarının ticari kentsel tarım üzerindeki etkilerini incelemektedir. Eskişehir örneğinde mekânsal analiz ve yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla veri toplanmıştır. Bulgular, hobi bahçelerinin üretim alanlarını parçaladığı, altyapı kaynaklarını tükettiği, çevresel riskler yarattığı ve çiftçiler üzerinde ekonomik baskı oluşturduğunu göstermektedir. Hobi bahçelerinin çoğu, üretimden çok dinlenme ve bireysel tüketim amacıyla kullanılmakta; üretim kültürüne sınırlı katkı sunmaktadır. Ayrıca bu yapıların kontrolsüz yayılımı, gıda güvenliğini tehdit eden mekânsal dönüşümlere yol açmaktadır. Çalışma, mevcut literatürde eksik kalan üretici perspektifine odaklanarak coğrafya ve kentsel tarım yazınına özgün bir katkı sağlamaktadır. Planlama süreçlerinde üreticilerin daha fazla temsil edilmesi, denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi ve sürdürülebilir hobi bahçesi politikalarının geliştirilmesi önerilmektedir.

Article Info

Research Article

DOI:

10.33688/aucbd.1755188

Article History:

Received: 31.07.2025

Accepted: 06.10.2025

Keywords:

Hobby gardens

Urban agriculture

Peri-urban agriculture

Allotment gardens

Urban farmers

Abstract

This study examines the impact of rapidly expanding hobby garden practices on commercial urban agriculture in peri-urban areas. Using the case of Eskişehir, data were collected through spatial analysis and semi-structured interviews. Findings reveal that allotment gardens fragment production areas, consume infrastructure resources, generate environmental risks, and create economic pressure on farmers. Most allotment gardens are used for leisure and personal consumption rather than production, offering a limited contribution to agricultural culture. Moreover, their uncontrolled expansion leads to spatial transformations that threaten food security. By focusing on the perspectives of producers, a viewpoint often overlooked in the literature, this study provides an original contribution to the geography and urban agriculture discourse. It recommends increasing the representation of producers in planning processes, strengthening monitoring mechanisms, and developing sustainable allotment garden policies.

*Sorumlu Yazar/Corresponding Author: denzates26@gmail.com

^a Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, Bilecik/Türkiye

^b Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Bilecik/Türkiye

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

Urban and peri-urban agriculture is increasingly jeopardized by structural pressures such as rapid urbanization, population growth, land fragmentation, and complex property regimes. These processes reduce the size and contiguity of production areas and disrupt farm operations, particularly at urban and peri-urban areas where competing uses intensify (Wadduwage et al., 2017). Policies like land consolidation, cooperative management, and the transfer of use rights have been proposed to mitigate fragmentation (Liu et al., 2019). Urban agriculture is therefore promoted as a strategic tool for resilient and shorter supply chains that are less dependent on volatile global markets (FAO Investment Centre, 2025). Its role aligns with the UN Sustainable Development Goals, particularly SDGs 2, 11, and 12, and is reflected in Türkiye's 12th Development Plan, which supports agricultural production near consumption centers (SBB, 2024; Thwaites et al., 2025).

Within this spectrum, allotment gardens are small plots for leisure, recreation, and self-consumption, delivering lower yields than commercial or collective farms, making only modest contributions to the food supply (Dorr et al., 2023). Historically, European allotment gardens, in the early 20th century, were variously termed *Armengarten/Schrebergarten/Kleingarten* in Germany and allotment or hobby gardens in England; they later spread globally with local adaptations (Gröning & Schmitt, 1975; Özkan et al., 1996; Richter, 1981). In Türkiye, terms such as small gardens, people's gardens, and urban gardens have been used, and "hobby gardens" has become the prevalent label (Özkan et al., 1996; Yılmaz et al., 2009). Since the late 20th century, Turkish municipalities have piloted allotment-type facilities, which were later accompanied by a proliferation of informal, unpermitted sites, particularly following the pandemic (Demircan & Sezen, 2018; Egerer et al., 2022; Tapur, 2018). In the international literature, there are various terms with similar meanings to hobby gardens, such as community gardens and home gardens. However, the term "allotment garden" is most widely used in reference to practices similar to "hobby gardens" in Türkiye. Therefore, to ensure consistency with the literature, this study adopts the term allotment garden.

Allotment gardens, once intended as spaces for leisure, nature contact, and small-scale farming, have turned into irregular areas marked by unlicensed constructions, lack of infrastructure, and the fragmentation of farmland. This transformation threatens urban agricultural zones that are vital for commercial urban farmers, as these areas provide proximity to markets, lower transport costs, and faster distribution. The informal spread of allotment gardens, combined with urbanization-driven land use change, intensifies pressures on strategic urban farmland. This study examines how allotment gardens affect the sustainability of commercial urban farming, offering the first geography-focused contribution on this issue in Türkiye.

2. Literature Review

The literature on allotment gardens highlights their diverse social, educational, spatial, legal, and cultural functions. Nonetheless, international scholarship underscores their social and environmental benefits, including biodiversity support, opportunities for social interaction, stress relief,

and improved well-being (Draper & Freedman, 2010; Egerer et al., 2022; Philpott et al., 2023). A systematic review shows that academic interest in allotment or community gardens increased rapidly, particularly after 2018, and peaked during the COVID-19 period. In recent years, especially following the pandemic, interest in allotment gardens has risen significantly as individuals seek to connect with nature, secure their food supply, and cope with stress (Egerer et al., 2024; Huq & Deacon, 2025).

Early national studies were conducted by Özkan et al. (1996), who traced the development of small garden parks in Türkiye, followed by Erduran and Sülüsoğlu (2006) on ecological and urban benefits in İzmit, and Erduran et al. (2008), assessing garden use in Çanakkale. Önder and Polat (2008) highlighted their multifunctional role in landscape planning, while Aliağaoğlu and Alevkayalı (2017) examined user demands in Balıkesir. Other works stress social and recreational value (Bakırcı et al., 2019; Demircan & Sezen, 2018; Henden Şolt & Kaymak Heinz, 2018; Tapur, 2018; Yılmaz & Şahin, 2023; Yılmaz Çildam, 2022; Yılmaz, 2021) and legal-economic challenges of cooperative allotments (Yurttakal & Yıldız, 2023). Barriers to participation, such as theft and high labor demand, were identified by Kordon and Miller (2023), while Aşılıoğlu and Şermet (2023) stressed suburban land conversion pressures. Studies also address governance and inequality (Ateş & Tunçel, 2023; Aydın Koç & Ömürgönülşen, 2023; Turgut et al., 2024; Yaylalı & Can Traunmüller, 2024). Overall, the literature focuses largely on user perspectives and positive contributions, with limited attention to the impacts of allotment gardens on commercial urban farmers. This study addresses this critical gap by examining their spatial distribution and effects on urban agricultural sustainability.

3. Materials and Methods

This study was conducted in Eskişehir to investigate the spatial distribution of allotment gardens and their effects on the sustainability of urban agriculture. First, spatial analysis was carried out using Google Earth satellite images from 2010, 2015, 2020, and 2025. Parcels and container-type structures were visually identified, and the temporal development of allotment gardens was classified. In addition, 310 online advertisements on Sahibinden.com were reviewed, identifying and mapping 94 distinct locations from them. These data were integrated into ArcGIS to visualize spatial expansion, analyze their relationship with agricultural lands, and produce historical distribution maps. Field visits were also conducted for ground-truthing.

In the second stage, qualitative research was applied through semi-structured interviews to explore the perceptions of different stakeholders regarding the impacts of allotment gardens. A total of 10 participants were selected using purposive sampling: three commercial urban farmers, three allotment garden users, and four representatives from the Tepebaşı and Odunpazarı Chambers of Agriculture (see Table 1). Participants, aged 38-61, included both men and women. Interviews were held face-to-face in 2025, averaging 50 minutes each. The data were transcribed and analyzed using qualitative content analysis (Alanka, 2024; Simon & Burstein, 1985). Themes were developed to capture spatial, social, economic, and ecological impacts, supported by direct quotations coded as B1, B2, etc. Integrating spatial mapping and qualitative insights enabled a comprehensive evaluation of the phenomenon.

4. Results

4.1. Development Periods of Allotment Gardens in Eskişehir

The development of allotment gardens in Eskişehir demonstrates a rapid transformation from municipally managed projects to widespread, informal, and uncontrolled expansion. Until 2010, only three officially established allotment gardens existed managed by the municipalities. By 2015, four additional municipal sites were added; however, ten unauthorized gardens had already emerged, created individually without regulation. The period between 2015 and 2020 marked a significant increase, with 48 gardens identified, driven largely by rising demand due to the COVID-19 pandemic's onset in 2019. These gardens spread particularly along the Seyitgazi road, where lower land prices and proximity to the city facilitated rapid growth, while fewer developments were observed along the Bursa road due to higher land values. By 2025, a dramatic proliferation will have occurred, with the number of allotment garden sites recorded almost tripling to 136 within five years. Expansion extended up to 16 km along the Seyitgazi road, 20 km along the Kütahya road, and 13 km in the north. The Alpu corridor remained constrained in its development due to the dominance of vegetable farming and greenhouse activities. The average distance from the city center stabilized around 10 km, reflecting accessibility preferences. Importantly, this growth was not only recreational but increasingly linked to land speculation, with plots subdivided and sold at rising prices. Consequently, the uncontrolled spread of allotment gardens now threatens commercial agriculture, fragmenting farmland and creating urgent land-use planning challenges (see Figure 1).

4.2. Allotment Gardens from the Perspective of Urban Farmers

Urban farmers in Eskişehir reported that the rapid spread of allotment gardens has created increasing pressures on agricultural production. Most allotment sites emerged on parcels sold by non-farmers, often through inheritance or legal partitioning, leading to farmland fragmentation and spatial constraints. Farmers emphasized that fencing, unauthorized roads, and barriers reduced field access, restricted machinery movement, and diminished productivity. This directly undermines both the economic sustainability and spatial control of commercial farming.

Another major concern is the strain on infrastructure and natural resources. Farmers noted that allotment garden users consume water and electricity disproportionately, often benefiting unfairly from agricultural tariffs. Overuse of irrigation caused water shortages in villages, while excessive use of electricity, lights, and noise created ecological stress. Environmental problems such as waste dumping, noise pollution, stray dogs, and fire risks from picnics were also highlighted as significant threats to production and safety.

Rising land values represent a further challenge: small parcels are sold at high prices, pushing commercial farmers toward selling or converting their land, while younger generations show little interest in continuing farming. Farmers stressed that penalties remain ineffective since many allotment gardeners are wealthy, educated, and well-connected, enabling them to maintain unauthorized practices. Overall, allotment gardens have become a significant challenge to the sustainability of commercial urban agriculture.

4.3. Perspectives of Farmers' Representatives on Allotment Gardens

Farmers' representatives emphasized that allotment gardens undermine agricultural sustainability by damaging infrastructure, fragmenting land, and reducing long-term soil fertility. They reported that unplanned constructions, soil sealing, and the use of gravel or concrete have caused irreversible degradation, requiring long rehabilitation periods. Representatives also highlighted structural inequalities: while allotment gardeners are often wealthier, educated, and politically influential, commercial farmers remain economically fragile and disadvantaged in legal and institutional processes. Although complaints are submitted to local boards, these mechanisms are largely ineffective. Another critical concern is that allotment gardens do not contribute to food supply or agricultural culture. Instead, users focus on leisure, often applying uninformed practices such as inappropriate pesticide use or planting invasive species. Since allotment gardeners do not hold Farmer Registration System (ÇKS) documents, they remain outside official agricultural frameworks, further distancing themselves from professional farming. Representatives stressed the need for municipal oversight, and limiting such gardens to infertile or marginal lands.

4.4. Views of Allotment Garden Users

From the perspective of users, allotment gardens are primarily valued as spaces for relaxation, nature contact, and small-scale self-consumption. While they grow vegetables and fruit trees for personal use, users reported challenges such as lack of infrastructure, poor road access, and water disputes. Conflicts mainly arise among garden users themselves over waste, noise, and water use, reflecting the absence of governance and regulation.

5. Discussion and Conclusion

This study reveals the growing threats of allotment gardens to the sustainability of urban agriculture. While they were initially promoted for leisure, self-consumption, and contact with nature, findings show that their uncontrolled and unplanned spread has increasingly fragmented farmland, disrupted parcel integrity, and reduced production areas. Barriers such as fencing and unauthorized roads restrict farmers' access, while misuse of agricultural water and electricity creates inequality and resource pressure. Environmental issues, including waste, stray animals, noise, and fire risks, further exacerbate ecological degradation.

Although international literature highlights the social and environmental benefits of community and allotment gardens, such as wellbeing, food security, and environmental awareness (Egerer et al., 2022; Huq & Deacon, 2025; Philpott et al., 2023), it also notes significant challenges that need to be addressed. This study demonstrates that their effects vary by stakeholder. For commercial urban farmers, allotment gardens represent structural threats, generating economic pressures through rising land values and making expansion difficult. This trend aligns with FAO et al. (2024), who warn about the loss of productive peri-urban lands crucial for food security. Moreover, the limited and fragmented production of allotment gardens reflects Dorr et al.'s (2023) argument that small-scale gardens lack systematic productive capacity. In line with Huq and Deacon (2025), governance and participation remain weak, enabling uncontrolled growth. Thus, allotment gardens should be strictly regulated, limited to marginal lands, and managed under municipal oversight, with farmer organizations actively involved in planning.

1. Giriş

Kent içinde ve kent çeperinde yapılan tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliği, günümüzde nüfus artışı, hızlı kentleşme, kırsaldan kente göç, arazi parçalanması ve karmaşık mülkiyet yapıları gibi çeşitli yapısal faktörler nedeniyle giderek daha fazla tehdit altına girmektedir. Bu sorunlar, özellikle üretim alanlarının küçülmesine ve tarımsal faaliyetlerin kesintiye uğramasına yol açmaktadır. Özellikle kentsel alanların çevresinde, hızlı kentleşme baskısı nedeniyle arazilerin parçalanması yaygın bir durumdur (Wadduwage vd., 2017). Arazi parçalanması, üretim alanlarının küçük ve çoğu zaman dağınık parseller hâlinde bölünmesi anlamına gelmekte ve bu durum hem üretkenliği hem de etkin arazi yönetimini zorlaştırarak kentsel tarımın sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir. Bu sorunu azaltmak amacıyla, arazi toplulaştırması, ortak arazi işletmeciliği ve yönetim haklarının devri gibi çeşitli politika araçları önerilmektedir (Liu vd., 2019). Kentleşme baskısı ve diğer etkenler nedeniyle tarım arazilerini kaybeden çiftçiler çoğu zaman daha uzak ve verimsiz alanlara yönelmektedir. Bu durum yalnızca çiftçilerin üretim kapasitelerini düşürmekle kalmamakta, aynı zamanda ormansızlaşma, biyolojik çeşitliliğin kaybı ve çevresel tahribat gibi ekolojik sorunlara da yol açmaktadır (FAO vd. 2024). Şehirlerin etrafındaki verimli tarım arazilerinin kaybı, özellikle Asya ve Afrika gibi bölgelerde 2030 yılına kadar %3'lük bir ekilebilir arazi kaybına neden olacakken, bu durumun üretim kaybı üzerindeki etkisinin %6–9 aralığında olacağı öngörülmektedir (FAO vd. 2024). Arazi bulunabilirliği ve kalitesindeki bu düşüş, kentsel nüfusun artan gıda talebini karşılamak amacıyla daha yoğun üretim sistemlerine yönelimi beraberinde getirmektedir. Bu da arazi, enerji ve su gibi kaynakların daha yoğun kullanımını zorunlu kılmakta, gerekli önlemler alınmadığı takdirde ise sera gazı emisyonlarının artmasına ve iklim değişikliğinin hızlanmasına neden olabilmektedir.

Kentsel tarım, günümüzün giderek karmaşılaşan gıda güvencesizliği sorunlarına çözüm sunabilecek stratejik bir araç olarak öne çıkmaktadır. FAO Investment Centre (2025) raporuna göre, ticari kentsel tarım uygulamaları yerel gıda tedarik zincirlerini düzenli ve güvenilir hale getirmekte ve küresel gıda piyasalarına olan bağımlılığı azaltmaktadır. Son yirmi yılda yüksek teknoloji tarım sistemlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte kentsel tarım, küresel ölçekte 5 milyar ABD dolarını aşan bir ekonomik değere ulaşan bir sektör haline gelmiştir. Kentsel tarım aynı zamanda, Birleşmiş Milletler'in Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile de doğrudan ilişkilidir. Özellikle SKH 2 Sıfır Açlık, SKH 11 Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar ve SKH 12 Sorumlu Tüketim ve Üretim hedeflerine katkı sunmaktadır (Thwaites vd., 2025). Bu gelişmelerle bağlantılı olarak Türkiye'nin 12. Kalkınma Planı'nın 491.3. maddesinde "Ürün kayıplarının ve lojistik maliyetlerin azaltılarak tüketicilerin tarım ürünlerine uygun fiyatla ulaşabilmelerini temin etmek üzere önemli tüketim merkezi kentlerin çeperlerinde kent tarımının geliştirilmesine özel önem verilecektir." ifadesi ile kentsel tarımın teşvik edilmesi gerektiği açıkça vurgulanmaktadır (SBB, 2024).

Kentsel tarım, yapılaş amaçlarına göre ticari, yarı ticari ve ticari olmayan başka bir deyişle hobi amaçlı olmak üzere çeşitli biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Bu bağlamda, öz tüketim, dinlenme ve rekreasyon amaçlı yürütülen tarımsal faaliyetler "hobi bahçeleri" olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu bahçeler, genellikle bireysel olarak yönetildikleri ve dar alanlı oldukları için kolektif ya da ticari kentsel çiftliklerle karşılaştırıldığında daha düşük verimlilik göstermekte; dolayısıyla kentsel gıda üretimine katkıları da sınırlı kalmaktadır (Dorr vd., 2023). Öte yandan, hobi bahçeleri yalnızca üretim temelli

değerlendirildiğinde yetersiz görünse de kentsel biyolojik çeşitliliğe katkı sağlamaları, sosyal etkileşimi artırmaları, egzersiz ve rehabilitasyon gibi aktiviteler yoluyla bireysel sağlığı desteklemeleri ve genel refah düzeyini yükseltmeleri gibi sosyal ve çevresel yönlerden önemli faydalar da sunmaktadır (Philpott vd., 2023).

Hobi bahçeleri ile ilgili temel sorun, başlangıçta insanların doğayla temas kurduğu, küçük ölçekli tarımsal üretim yaptığı ve boş zamanlarını değerlendirdiği alanlar olarak düşünülen hobi bahçelerinin, zamanla ruhsatsız, izinsiz ve altyapısız yapılaşmaların yaygınlaştığı; tarım arazilerinin parçalanarak kullanım amacının dışına çıktığı düzensiz alanlara dönüşmesidir. Bu durum ticari açıdan üretim yapan çiftçiler için kritik öneme sahip olan kentsel tarım alanlarını tehdit etmektedir. Bu alanlar çiftçiler için özellikle kentsel pazarlara yakınlık, ürünleri daha hızlı pazarlama, ulaşım maliyetlerinin düşmesi gibi önemli avantajlar sunmaktadır. Ancak, hobi bahçelerinin gayri resmi bir şekilde yaygınlaşmasıyla birlikte yaşanan arazi parçalanması ve plansız yapılaşma, kentsel çevredeki bu stratejik tarım alanlarını baskı altına almaktadır. Buna ek olarak kentleşme sürecinin de etkisiyle arazi kullanımında yaşanan değişiklikler ticari kentsel tarım üzerindeki olumsuz etkileri artırmaktadır.

Bu çalışma, kentsel tarımın sürdürülebilirliğine yönelik tehditleri değerlendirirken, özellikle son yıllarda gayri resmi biçimde yaygınlaşan hobi bahçelerinin ticari kentsel çiftçiler üzerindeki etkisine odaklanmaktadır. Çalışmanın amacı hobi bahçelerinin, ticari kentsel tarımın sürdürülebilirliği üzerindeki etkisini belirlemektir. Bu çalışmada, ticari amaçla üretim yapan kentsel çiftçilerin, hobi amaçlı bahçelerden nasıl etkilendikleri sorusuna cevap aranmaktadır.

Bu çalışmanın önemi coğrafya alanında hobi bahçelerinin ticari amaçlı kentsel tarıma verdiği çeşitli etkileri ele alan ilk araştırma olmasıdır bu sebeple çalışmanın gelecekte yapılacak benzer araştırmalara yol gösterici olması beklenmektedir. Çalışma, kentsel tarımın sürdürülebilirliğini etkileyen faktörlere yönelik bilgi üretmesi ve bu alandaki literatüre katkı sunması bakımından önemlidir.

1.1. Hobi Bahçelerinin Tarihçesi

Hobi bahçeleri, bir tür kentsel tarım yapısıdır. Kentsel tarım, sanayileşme ve şehirleşmenin hızla arttığı dönemlerde, kent sakinlerinin doğayla yeniden bağ kurma ihtiyacının bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle yoğun kent yaşamının getirdiği stres, doğadan uzaklaşma ve rekreasyon alanlarının yetersizliği gibi faktörler, bireyleri doğayla temas etmeye ve kısmen kendi gıdalarını üretmeye yöneltmiştir. Bu ihtiyaç, yalnızca bireysel refahı artırmakla kalmamış, aynı zamanda sosyal bağları güçlendiren, ekolojik farkındalığı artıran ve kent içi gıda üretimini mümkün kılan bir uygulamaya dönüşmüştür. Nitekim bu tarım faaliyetleri, sadece kişisel uğraş alanları değil; aynı zamanda kamusal fayda üreten, psikolojik ve fiziksel sağlık açısından da katkı sunan mekânlar olarak kabul edilmektedir.

Hobi bahçelerinin kökeni İngiltere, Almanya gibi batı ülkelerine dayanmaktadır. Dünya’da hobi bahçelerinin ilk örnekleri 1900’lü yılların başında Almanya’da görülmeye başlanmış ve zamanla farklı ülkelerde yaygınlaşmış ve çeşitli adlarla anılmıştır. Almanya’da başlangıçta Armengarten, Schrebergarten ve Arbeitergarten gibi isimlerle tanınan bu bahçeler, günümüzde daha çok “Kleingarten” olarak bilinmektedir (Gröning & Schmitt, 1975 akt. Özkan vd. 1996). İngiltere’de benzer alanlar Guinea Garden, Allotment Garden ya da Hobby Garden şeklinde adlandırılırken; Amerika Birleşik Devletleri’nde “Street Garden” ve “Community Garden” terimleri öne çıkmaktadır (Richter, 1981 akt.

Özkan vd. 1996). Fransa’da ise bu bahçeler, suç oranlarını azaltmak ve sosyal sorunlara müdahale amacıyla planlanmıştır. İngiltere’de 1972 yılında Kentish Town’da kurulan ilk kent çiftliği, sadece bitkisel üretimi değil, aynı zamanda hayvancılığı da içeren kapsamlı bir model sunmuş, kısa sürede yaygınlaşarak ülke genelinde yüzlerce hobi bahçesinin oluşmasına öncülük etmiştir (Aksoy, 2016). Tarihsel süreçte kentsel tarım uygulamaları, özellikle savaş dönemlerinde gıda krizlerine çözüm üretmek amacıyla teşvik edilmiş; örneğin ABD’deki “Zafer Bahçeleri” ya da İngiltere’deki “Dig for Victory” gibi kampanyalar, kent içinde üretimi desteklemiş ve toplumun gıda güvencesine katkı sunmuştur (Ateş, 2024). Türkiye’de ise bu alanlar genellikle küçük bahçe, halk bahçesi, kent bahçesi, hobi bahçesi ve kent küçük bahçesi gibi isimlerle anılmakta olup, birden fazla kent küçük bahçesinin bir araya gelmesiyle oluşan yapılara ise “kent küçük bahçe parkı” denilmektedir (Özkan, 1996; Yılmaz vd., 2009). Günümüzde Türkiye’de en yaygın kullanılan terim “hobi bahçesi”dir.

Türkiye’de farklı kentlerde hayata geçirilen hobi bahçesi uygulamaları 20. Yüzyılın sonlarında yaygınlaşmaya başlamıştır. Bursa’da 1985 yılında projelendirilen ve 1986’da kullanıma açılan küçük bahçe tesisleri, belediye yönetiminde planlanmış ilk örneklerden biridir. Ardından 1987’de Ankara’da Yenimahalle ilçesinde “halk bahçesi” kurulmuştur. Bir diğer örnek ise 1989 yılında İzmir’de belediye tarafından kurulan ve toplam 13.950 m² alana yayılan 44 parselden oluşan İzmir Kent Bahçeleridir. 1994 yılında Konya Huzur Bahçesi, 1998’de İstanbul Darülaceze, 2002 yılında Konya Karatay ve Kayseri Büyükşehir Belediyeleri ile 2003’te Bakırköy Belediyesi ve Ankara Polatlı Belediyesi tarafından “hobi bahçesi” adıyla çeşitli uygulamalar hayata geçirilmiştir (Yılmaz vd., 2009). En büyük ölçekli uygulamalardan biri olan Ankara Atatürk Orman Çiftliği Hobi Bahçeleri, 2000 yılında kurulmuş, 60.000 m² alanda 200 m²’lik 520 parseli içermekte; pergola, depo, su altyapısı ve ortak kullanım alanları gibi sosyal donatılarla desteklenmiştir. Kayseri’de Karpuzatan Hobi Bahçesi ise 2008 yılında; Erzurum’da Atatürk Üniversitesi tarafından 2011 yılında 96 parselden oluşan hobi bahçeleri kurulmuştur (Demircan & Sezen, 2018). Günümüzde özellikle COVID-19 salgınından sonra bireylerin doğayla temas kurma, gıda teminini güvence altına alma ve stresle başa çıkma gibi gereksinimleri sonucunda hobi bahçelerine olan ilgi belirgin biçimde yükselmiştir (Egerer vd., 2022).

Ancak artan kentsel nüfus karşısında belediyeler tarafından tahsis edilen hobi bahçeleri yetersiz kalmış, bu durum kontrolsüz şekilde çoğalan gayriresmî hobi bahçelerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yapılar ise zamanla ticari amaçla yürütülen kentsel tarım faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemeye başlamıştır.

1.2. Literatür İncelemesi

Literatürde, hobi bahçelerinin sosyal, eğitsel, mekânsal, hukuki ve kültürel işlevlerine yönelik çalışmalar mevcuttur. Huq ve Deacon’un (2025) sistematik derlemesi, topluluk bahçelerine yönelik akademik ilginin özellikle 2018 sonrası hızla arttığını ve COVID-19 döneminde zirve yaptığını göstermektedir. Çalışma, bu bahçelerin kentsel gıda güvenliği, dayanıklılık, sosyal refah ve çevresel sürdürülebilirlik açısından önemli katkılar sunduğunu vurgulamaktadır. Ancak bahçelere eşitsiz erişim, yönetim ve katılım gibi alanlarda yapısal sorunların devam ettiği belirtilmektedir. Uluslararası literatür, topluluk bahçelerinin sürdürülebilir kentsel kalkınmada stratejik bir araç haline geldiğini vurgulamaktadır (Egerer vd. 2024; Huq & Deacon, 2025).

Konuya ilişkin ulusal literatürdeki ilk çalışmalardan biri, Özkan vd. (1996) tarafından yapılan “Ülkemizde Kent Küçük Bahçe Parklarının Gelişimi Üzerine Bir Araştırma” adlı çalışmadır. Bu çalışmada, Türkiye’de kent küçük bahçe parklarının gelişimi ilk kez ele alınmıştır. Erduran ve Sülüoğlu (2006) ise Kocaeli-İzmit örneği üzerinden hobi bahçelerinin kent ekolojisi ve kentsel gelişim açısından önemini incelemiştir. Çalışmada hobi bahçelerinin kentteki ekolojik dengeyi koruma, psikolojik sağlık vb. gibi çok yönlü katkıları olduğu vurgulanmaktadır. Bir başka çalışmada ise Erduran vd. (2008), Çanakkale kentindeki hobi bahçesi kullanımını peyzaj mimarlığı açısından değerlendirmektedir.

Önder ve Polat (2008), hobi bahçelerinin peyzaj tasarımı planlamasında çok işlevli yeşil alanlar olarak ele alınması gerektiğini belirtmiştir. Konuyu coğrafi bakış açısıyla ele alan Aliagaoglu ve Alevkayalı, (2017), Balıkesir’deki hobi bahçelerini kullananların ihtiyaçları ve talepleri üzerine odaklanmışlardır. Demircan ve Sezen’in (2018) çalışmaları, kişiye tahsisli bahçelerin özellikle dezavantajlı bölgelerde hem yeşil alan ihtiyacını karşılayabileceğini hem de sosyal destek mekanizmalarını güçlendirebileceğini göstermiştir.

Henden Şolt ve Kaymak Heinz (2018) ise Viyana ve İstanbul’daki topluluk bahçelerini oluşum ve uygulama açısından karşılaştırmışlardır. Topluluk bahçelerinin sağlıklı gıdaya erişim, çevresel farkındalık, toplumsal aidiyet ve kentsel tasarıma katılım gibi motivasyonlarla şekillendiğini belirtmişlerdir.

Tapur (2018), Konya il merkezinde belediyeler tarafından kurulan hobi bahçelerini rekreasyon alanları bağlamında ele almakta ve bu bahçelerin mekânsal özelliklerini, kullanım biçimlerini ve sayısal dağılımını analiz etmektedir.

Eğitim bağlamında Bakırcı vd. (2019), uygulamalı bahçe faaliyetlerinin öğrencilerde çevre bilinci ve fen dersine olan ilgiyi artırdığını ortaya koymuştur.

Yılmaz (2021), modern toplumda bireylerin boş zaman aktivitelerinin dönüşümünü ele almakta ve özellikle hobi bahçelerinin, kent yaşamının baskılarından uzaklaşmak isteyen bireyler için bir kaçış alanı olarak nasıl yapılandığını incelemektedir. Bu yönüyle çalışma, hobi bahçelerinin sosyokültürel boyutunu anlamaya yönelik önemli bir katkı sunmaktadır.

Hobi bahçelerinin; sosyo-psikolojik açıdan bireylerin stresle başa çıkmasına, zihinsel rahatlamasına ve sosyal bağlar kurmasına olanak tanıdığı gösterilmiştir (Yılmaz & Şahin, 2023; Yılmaz Çildam, 2022).

Konuyu yasal ve ekonomik bakımdan ele alan, Yurttakal ve Yıldız, (2023), kooperatifleşen hobi bahçesi işletmeciliğinin mülkiyet, imar ve vergilendirme sorunları üzerinde durmuştur.

Kordon ve Miller (2023), topluluk bahçelerine katılımı engelleyen faktörleri analiz ederek, özellikle erişim zorluğu, hırsızlık riski, yüksek emek gereksinimi ve düşük bireysel ilginin sürekliliğini tehdit ettiğini göstermiştir. Çalışmada, kullanıcı motivasyonları kadar kullanıcı engellerinin de incelenmesi gerektiği savunulmaktadır.

Aşlıoğlu ve Şermet’in (2023) yaptığı çalışma, kent çeperinde hobi bahçesi ve ikincil konut edinme eğilimlerini inceleyerek bu süreci çift yönlü bir çerçevede ele almaktadır. Çalışmada Ankara-Bala karayolu boyunca son on yılda gözlemlenen hızlı gelişim incelenmiştir. Başlangıçta bu gelişim

kentsel tarım gibi olumlu hedeflerle şekillenirken; zamanla tarım arazilerinin arsa niteliğine dönüştürülmesi, altyapı eksiklikleri ve kontrolsüz kaynak kullanımı gibi sorunları beraberinde getirmiştir. Çalışma, bu yapıların hem bir fırsat hem de ciddi bir tehdit potansiyeli taşıdığına dikkat çekerek, hobi bahçelerinin büyüklüklerinin sınırlandırılması, faaliyetlerin tanımlanması ve altyapı hizmetlerinin sağlanabileceği alanlarda planlanması gerektiğini önermektedir.

Aydın Koç ve Ömürgönülşen'in (2023) yaptığı çalışmada, 6360 sayılı Kanun sonrası kırsal mahallelerde tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin önemli ölçüde zorlaştığını, tarım arazilerinin hobi bahçelerine dönüştürülerek mahalle halkı dışındaki bireylerin kullanımına açılmasının hem çevresel tahribata hem de toplumsal uyum sorunlarına yol açtığı ifade edilmektedir.

Ateş ve Tunçel'in (2023) çalışmasında, kentsel tarım konusunun coğrafya alanındaki gelişimi bibliyometrik bir analiz aracılığıyla ele alınmış ve üç dönemde değerlendirilmiştir. Çalışmada, hobi bahçeleri de bir kentsel tarım türü olarak ele alınmış ve son yıllarda kentlerde hızla yaygınlaşan hobi bahçelerinin artışıyla birlikte tarım arazilerinin coğrafi görünümünde ortaya çıkan değişimlerin bilimsel çalışmalara yansıdığı vurgulanmıştır. Kentsel tarım faaliyetlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte bu tür konuların daha fazla araştırılması, ortaya çıkan eşitsizliklerin ise düzenleyici politikalarla ele alınması gerektiği belirtilmiştir.

Yaylalı ve Can Traunmüller'in (2024) çalışması ise topluluk bahçeciliğini taktiksel şehircilik ve mekân üretimi (placemaking) stratejileri bağlamında ele alarak, bu bahçelerin kamusal ve özel alan arasındaki sınırları yeniden yapılandıran uygulamalar olduğunu savunmaktadır.

Turgut vd. (2024), hobi bahçeleri için en uygun yer kriterleri için Analitik Hiyerarşi Süreci (AHP) temelli çok ölçütlü mekânsal karar destek yöntemleri kullanmıştır. Analizlerde, yer seçiminde çevresel parametrelerin dikkate alınmasının önemini vurgulamıştır.

Sonuç olarak, ulusal literatürde hobi bahçeleri yalnızca üretim alanları olarak değil; bireysel refahı artıran, çevresel ve mekânsal sürdürülebilirliği destekleyen, kamusal alanda ve toplumsal ilişkilerde aktif rol oynayan çok katmanlı bir yapı olarak ele alınmaktadır. Çalışmalarda çoğunlukla hobi bahçelerinin olumlu katkıları üzerinde durulmuş ve hobi bahçesi kullanıcılarının görüşleri ele alınmıştır. Ancak yapılan incelemelerde, hobi bahçelerinin ticari tarımsal faaliyeti ve ticari amaçlı üretim yapan kentsel çiftçileri nasıl etkilediğine ilişkin bir çalışmanın olmadığı belirlenmiştir. Çalışmaların genellikle peyzaj mimarlığı, ziraat mühendisliği, ormancılık, kamu ekonomisi, eğitim bilimleri, kentsel tasarım gibi alanlarda olduğu ve az sayıda çalışıldığı görülmektedir. Diğer alanlarda da olduğu gibi coğrafya alanında da çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmektedir.

Bu çalışma ise, kentsel alanlarda hobi bahçelerinin mekânsal dağılımını ele alarak ticari amaçlı üretim yapan çiftçiler üzerindeki etkilerine odaklanarak mevcut literatürden ayrılmaktadır. Çalışma, kentsel tarımın ve yerel üreticilerin varlığını sürdürebilmeleri açısından konu üzerinde yapılan çalışmalara yeni bir bakış kazandırması bakımından büyük önem arz etmektedir.

1.3. Kavramsal Çerçeve ve Yasal Dayanak

Konu ile ilgili olarak hobi bahçeleri; kişiye tahsisli bahçeler, topluluk bahçesi, kent bahçeleri gibi çeşitli kavramlarla tanımlanmaktadır. Bunlardan hobi bahçeleri, kentte yaşayan bireylerin serbest

ve boş zamanlarında genellikle sebze ve meyve üretimi amacıyla kullandıkları küçük tarım parselleridir (Çelik, 2018). Kişiyi tahsisli bahçeler, genellikle bireylerin veya ailelerin devraldığı 200–400 m² büyüklüğündeki birkaç küçük arsa parçasının bir araya gelmesiyle oluşan bahçeleri tanımlamaktadır (Sezen, 2016). Topluluk bahçeciliği, farklı yaş, etnik köken, sosyoekonomik statü ve fiziksel yeterlilik düzeylerine sahip bireylerin gönüllülük temelli olarak bir araya gelerek gıda üretimi gerçekleştirdiği ortak alanlar olarak tanımlanmaktadır (Draper & Freedman, 2010). Kent küçük bahçeleri ise kent içinde ya da bitişiğinde yerel yönetimlerce tesis edilen, 50–300 m² arasında değişen küçük parsellerden oluşan, belirli koşullar altında ve genellikle uzun süreli olarak kent halkına kiralandan, çevresel sınırlandırmaları yapılmış, otopark alanları içeren, içinde tek katlı yapıların bulunduğu, tek ya da çok yıllık otsu ve odunsu bitkilerin yetiştirilebildiği ve çeşitli peyzaj düzenlemelerine olanak tanıyan rekreasyon alanlarıdır (Özkan vd. 1996).

Son yıllarda tarım dışı amaçlarla kullanılan hobi bahçelerine yönelik artan talep, hobi bahçeleri ile ilgili ortaya çıkan sorunlar, Türkiye’de tarım arazilerinin korunması ve planlı kullanımı açısından önemli yasal düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Hobi bahçeleri ile ilişkilendirilebilecek çeşitli yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler, tarım arazilerinin korunması ve planlı kullanımı açısından çeşitli sınırlamalar ve yaptırımlar öngörmektedir. Öncelikle, 5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu’nun 21. maddesinde yapılan değişiklikle, “tarım arazilerinin amacı dışında kullanılmasına ve toprak koruma projelerine uyulmamasına ilişkin cezalar ve yükümlülükler” yeniden düzenlenmiştir. Bu değişiklik, 7255 sayılı “Gıda, Tarım ve Orman Alanında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun” ile 4 Kasım 2020 tarihli ve 31294 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Diğer yandan, 3194 sayılı İmar Kanunu’nun 8. maddesinin (c) bendinde, tarım arazilerinin Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu’nda belirtilen izinler alınmadan tarımsal amaç dışında plânlanamayacağı belirtilmektedir. Aynı Kanun’un 18. maddesine göre ise, “imar planı olmayan yerlerde her türlü yapılaşma amacıyla arsa ve parselleri hisselerle ayıracak özel parselasyon planları, satış vaadi sözleşmeleri yapılamaz.” hükmü yer almaktadır. 12. Kalkınma Planı’nın 490.4. maddesinde de “tarım arazilerinin tarım dışı amaçlı kullanımına yönelik denetimler artırılacaktır” ifadesi yer almaktadır.

Türkiye’de belediyeler tarafından kurulan hobi bahçesi uygulamaları genellikle 5393 sayılı Belediye Kanunu’na dayanarak hayata geçirilmektedir. 6360 sayılı Büyükşehir Belediyesi Yasası Kanun’un yürürlüğe girmesiyle birlikte, köy tüzel kişiliği kaldırılmış; köylere ait ortak alanlar ilçe belediyelerine ya da diğer kamu kurumlarına devredilmiştir. Böylece daha önce kolektif kullanımda olan orman, mera ve tarım alanları, yöre halkının dışındaki aktörlerin kullanımına açılmış, bu alanların satışı, hobi bahçesine dönüştürülmesi veya tarım dışı amaçlarla kullanılması mümkün hâle gelmiştir (Aydın Koç & Ömürgönülşen, 2023; Duru, 2015). Bu çerçevede kurulan hobi bahçeleri genellikle kent merkezlerinde görünür olsa da son yıllarda kırsal alanlarda da giderek yaygınlaştığı gözlemlenmektedir.

Tüm bu yasal sınırlamalara rağmen, “hobi bahçesi işletmeciliği” adı altında bir yöntem geliştirilmiştir. Hobi bahçelerinin satışı ve işletilmesinde kullanılan bu yöntem “konut yapı kooperatifi” olarak da bilinmektedir. Kurgulanan ve tüm ülkede yaygın olarak kullanılan bu yeni sistemde 5403

Sayıli Kanun'da yapılan düzenlemeler doğrultusunda belirli büyüklüklerin altında bölünüp satılamayan araziler önce bir konut yapı kooperatifi kurularak, kooperatif bünyesinde satın alınmakta, ardından bu arazi çoğunlukla 100 ila 750 m² arasında değişen büyüklüklerde parsellere bölünerek hobi bahçesi olarak yeniden satışa sunulmaktadır. Söz konusu parseller üzerinde su, elektrik gibi gerekli altyapı sistemlerine ilişkin düzenlemeler de yapılabilmektedir. Uygulamada hobi bahçesi işletmeciliği yapanların yani konut yapı kooperatiflerinin yönetim kurullarında yer alanların bu amaçla satın aldıkları arazilerin maliyet bedelleri üzerinden olmayıp kendilerince belirlenen daha yüksek bir bedel üzerinden ortaklara tahsis edildiği de bilinmektedir (Hekimoğlu, 2022; Yurttakal & Yıldız 2023).

2. Materyal ve Metot

Bu çalışmada, Eskişehir kent merkezinde ve kent çeperinde yer alan hobi bahçeleri belirlenmiş; bu bahçelerin kentsel tarımın sürdürülebilirliği üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla veri toplanmıştır.

2.1. Veri toplama

Hobi bahçelerinin mekânsal dağılımını belirlemek için ilk olarak, 2010, 2015, 2020 ve 2025 yıllarına ait Google Earth uydu görüntüleri kullanılarak alansal analiz gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, belirtilen yıllara ait görüntüler üzerinde parsellenmiş alanlar ile konteyner ve benzeri yapıların yerleştirildiği bölgeler görsel olarak tespit edilmiş ve mekânsal gelişim dönemleri sınıflandırılmıştır. Bu alanlardan bazılarında arazi çalışmaları kapsamında yerinde gözlem amacıyla saha ziyaretleri yapılmıştır. Buna ek olarak Sahibinden.com internet sitesinde yer alan 310 hobi bahçesi ilanı incelenmiş ve bu ilanların coğrafi konumlarına göre 94 farklı alan tespit edilmiştir. Bu konumlar, Google Earth üzerinde işaretlenerek mekânsal analiz için haritalandırılmıştır. ArcGIS programı ile hobi bahçelerinin mekânsal dağılımı görselleştirilmiş ve kentteki tarım alanlarıyla olan ilişkisi analiz edilmiştir. Hobi bahçesi olan alanlar tarihi boyutuyla da haritalanarak alansal yayılma ve gelişim süreçleri de ortaya konmuştur (bkz. Harita 1).

Ardından çalışmada nitel araştırma desenlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler, kentsel tarım ve hobi bahçelerinin mevcut durumu ve etkilerine ilişkin derinlemesine bilgi edinmek amacıyla yürütülmüştür. Toplamda 10 katılımcı ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemiyle belirlenmiş ve farklı mesleklerden seçilmiştir. Katılımcıların 3'ü kent çeperinde sebze, tahıl ve hayvancılık alanında üretim yapan çiftçilerden, 3'ü kent çeperinde hobi bahçesi kullanıcılarından ve 4'ü ise Tepebaşı ve Odunpazarı Ziraat Odaları'nda görev yapan çiftçi temsilcilerinden oluşmaktadır (bkz. Çizelge 1). Katılımcıların 6'sı erkek, 4'ü kadındır, yaşları 38 ile 61 arasında değişmektedir. Görüşmeler, 2025 yılı içerisinde yapılmış ve her bir görüşme ortalama 50 dakika sürmüştür. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle tematik olarak değerlendirilmiştir. Bu görüşmelerde, hobi bahçelerinin kentsel tarım faaliyetlerine etkisi üzerine odaklanılmıştır.

Çizelge 1. Görüşme yapılan kişilerin bazı özellikleri

Birey no	Nitelik/Tanımlama	Yaş	Cinsiyet
Birey 1	Tepebaşı Ziraat Odası çiftçi temsilcisi	38	Kadın
Birey 2	Tepebaşı Ziraat Odası çiftçi temsilcisi	40	Kadın
Birey 3	Odunpazarı Ziraat Odası çiftçi temsilcisi	42	Erkek
Birey 4	Odunpazarı Ziraat Odası çiftçi temsilcisi	45	Erkek
Birey 5	Tahıl üretimi yapan çiftçi	56	Erkek
Birey 6	Sebze üretimi yapan çiftçi	61	Erkek
Birey 7	Hayvancılık yapan çiftçi	55	Erkek
Birey 8	Hobi bahçesi kullanıcısı	38	Kadın
Birey 9	Hobi bahçesi kullanıcısı	45	Kadın
Birey 10	Hobi bahçesi kullanıcısı	59	Erkek

2.2. Verilerin Analizi

Bu araştırmada görüşme verileri nitel içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. İçerik analizi, yalnızca metinlerin yüzeyde sunduğu açık ifadeleri değil, aynı zamanda metnin derin yapısında kök salmış örtük anlamları da ortaya çıkarmayı hedefleyen bir yaklaşımdır (Alanka, 2024). İçerik analizi, bireylerin söyledikleri ya da yazdıkları ifadelerin kategorilere ayrılması ve bu kategorilerin hangi sıklıkta kullanıldığının nicel olarak belirlenmesi sürecidir (Simon & Burstein, 1985). Bu bağlamda, görüşmelerin metne dökülmesinin ardından temalar oluşturularak söylemlerin yapısal dağılımı ortaya konmuştur. Görüşmelerden elde edilen veriler analiz edilirken, bireylerin ifadelerinden doğrudan alıntılar yapılmış ve bu alıntılar kodlar aracılığıyla belirtilmiştir. Bireylerin kimliklerinin gizliliğini korumak amacıyla B1, B2, B3... şeklinde numaralandırılmıştır.

Hobi bahçelerinin kentsel tarım üzerindeki etkileri, görüşme yapılan üç ana aktör olan üreticiler, hobi bahçesi kullanıcıları ve çiftçi temsilcileri dikkate alınarak analiz edilmiştir. Görüşmeler sırasında alınan ses kayıtları metne dökülmüş ve içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Analiz sürecinde, aktörlerin mekânsal, toplumsal, ekonomik ve ekolojik bağlamlardaki deneyimlerinden yola çıkılarak temalar oluşturulmuştur. Ayrıca, Google Earth üzerinden elde edilen uydu görüntüleri ArcGIS 10.5 programına aktarılmış; bu sayede hobi bahçelerinin yıllara göre mekânsal dağılımını gösteren haritalar üretilmiştir. Böylece nitel verilerle desteklenen mekânsal analiz bir araya getirilerek bütüncül bir değerlendirme yapılmıştır. Bulgular, aktörlerin mekânsal, toplumsal, ekonomik ve ekolojik bağlamlarda deneyimledikleri süreçler üzerinden oluşturulmuştur.

3. Bulgular

3.1. Eskişehir’de Hobi Bahçelerinin Gelişim Dönemleri

Eskişehir’de hobi bahçesi uygulamaları başlangıçta belediye aracılığıyla yapılırken zamanla bu durum büyük ölçüde gayri resmi, bireysel ve kontrolsüz bir yayılıma evrilmiştir.

Eskişehir’de kent içi ve çevresindeki hobi bahçesi alanlarının mekânsal gelişimi 2010, 2015, 2020 ve 2025 yıllarını kapsayan dört dönemde incelenmiştir. Çalışmada, Google Earth uydu görüntüleri kullanılarak hobi bahçesi alanları görsel olarak tespit edilmiş ve alansal olarak işaretlenmiştir. Hobi

bahçelerinin tarihsel gelişimini haritalandırmak, kent çevresinde nasıl bir yayılım ve yoğunlaşma eğilimi gösterdiğini ortaya koymak açısından önemli bir temel sağlamaktadır (bkz. Harita 1).

2010 yılına kadar, Eskişehir’de yalnızca belediyeler tarafından kurulan ve yönetilen üç adet hobi bahçesi alanı mevcuttur. 2015 yılına kadar bu sayıya belediyelere bağlı dört yeni bahçe daha eklenmiştir (bkz. Çizelge 2), ancak aynı dönemde resmî olmayan yollarla oluşturulan 10 ayrı hobi bahçesi alanı daha tespit edilmiştir. Bu bahçeler bireysel şahıslar tarafından gayri resmi biçimde kurulmuştur.

Çizelge 2. Eskişehir’de belediyelerin tesis ettiği hobi bahçelerinin gelişimi

Odunpazarı	Yıl	Parsel Sayısı	Tepebaşı	Yıl	Parsel Sayısı
Bahcesaray Hobi Bahçesi	2006	85	Batıkent Hobi Bahçesi	1999	98
Türkmendağı Hobi Bahçesi	2008	99	Selami Vardar Gönüllü Bahçeleri	2011	74
Gönülbağı Hobi Bahçesi	2011	107	Mustafa Mansız Gönüllü Bahçeleri	2012	110
İhlamurvadi Hobi Bahçesi	2012	100	İki Eylül Gönüllü Bahçeleri	2018	92

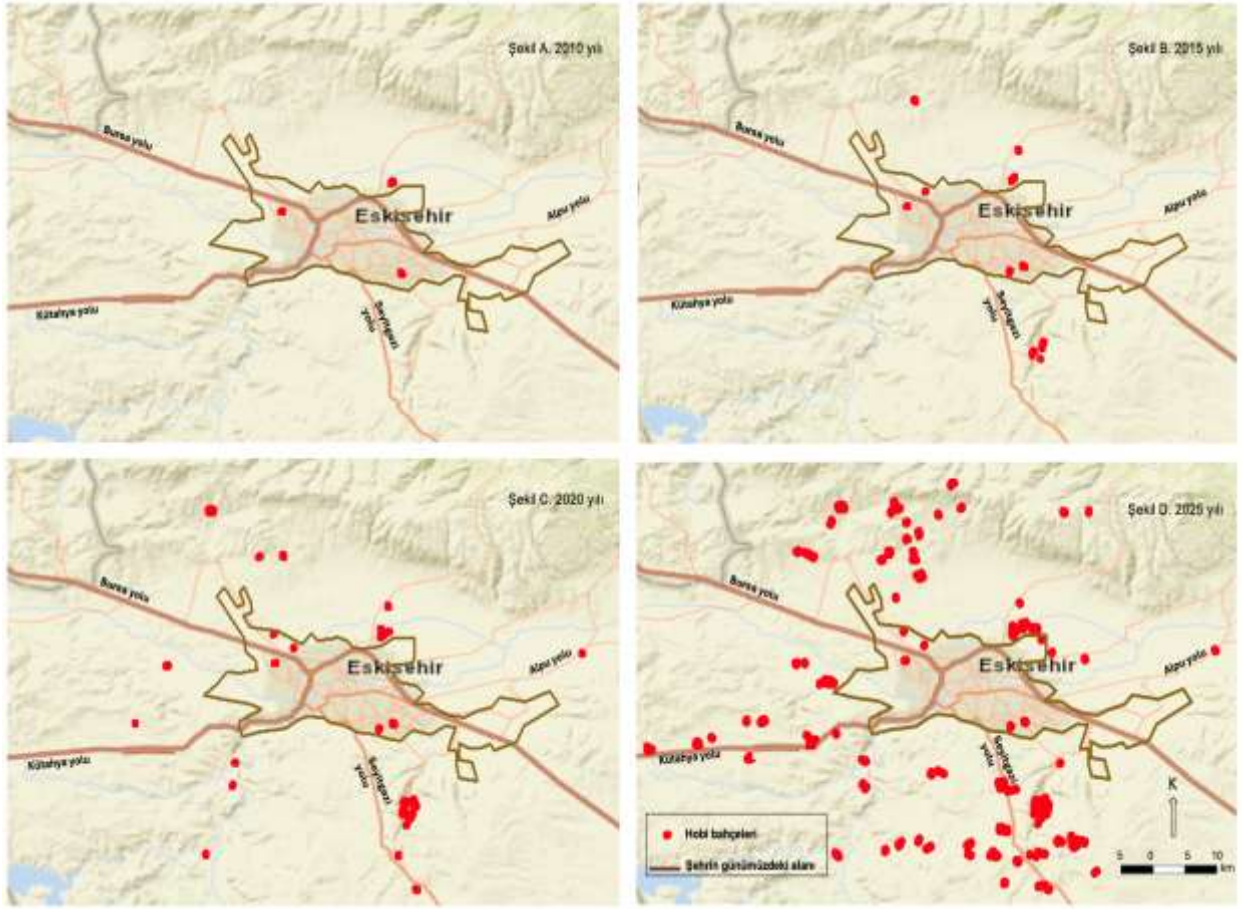
2020 yılına gelindiğinde, kent merkezi ve çeperinde 48 ayrı hobi bahçesi alanı tespit edilmiştir. Bu dönemde yaşanan artışın en önemli nedenlerinden biri, COVID-19 pandemisinin etkisiyle doğaya yönelme eğilimi ve çeşitli amaçlara dayalı bireysel taleplerin hızla yükselmesidir. 2020 sonrası dönemde ise önemli ölçüde bir yaygınlaşma yaşanmış ve 2025 yılı itibarıyla Eskişehir genelinde 136 ayrı hobi bahçesi alanı ile yaklaşık 3 katı bir artış olmuştur. Bu süreçte hobi bahçeleri artık yalnızca kentsel boşluklarda değil, üretim alanlarının merkezinde ve tarımsal faaliyetlerin sürdürüldüğü bölgelerde belirginleşmiştir.

Kent çeperindeki pek çok mahallede hobi bahçesi kümelenmeleri oluşmuş ve bu durum, tarım arazilerinin parçalanması, üretim alanlarının daralması, altyapı üzerinde baskı oluşması ve mekânsal çatışmaların artması gibi birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Hobi bahçelerinin kontrolsüz ve plansız yayılımı, tarımsal üretim açısından yapısal bir tehdit oluşturmaktadır.

Şekil A’ya bakıldığında, şehirde 2010-2015 yılları arasında yalnızca belediyeler tarafından kurulan üç adet resmi hobi bahçesi alanı mevcuttur. Bu alanlar kent içinde ve kente oldukça yakın konumlanmış olup, kontrollü bir şekilde ve sosyal amaçlarla oluşturulmuştur (bkz. Şekil 1). Bu dönemde hobi bahçesi uygulamaları daha çok emekli bireylerin, kent içinde doğayla temas kurma isteği ve boş zaman değerlendirme arzusuyla sınırlı kalmıştır.

Şekil B’de, 2015-2020 yılları arasında belediyelerin yeni kurduğu resmi hobi bahçelerinin yanında ve özellikle kentin güneyinde, Seyitgazi yolu boyunca, gayri resmi hobi bahçelerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Kentin gelişim yönünün batıda Bursa yolu hattında olması nedeniyle bu bölgelerde arsa ve tarla fiyatları daha yüksek seyretmekte; buna karşılık güneyde fiyatların daha düşük olması ve merkeze yakınlık gibi faktörler, hobi bahçelerinin bu yönde artışını teşvik etmiştir.

2020 yılına gelindiğinde, Seyitgazi yolu ve yakınlarında artışın devam ettiği, ayrıca Kütahya yolu çevresinde de yayılımın başladığı görülmektedir (bkz. Şekil C). Gayri resmî hobi bahçeleri şehrin kuzeyine doğru da yayılmış; bu alanlar kent merkezine yakınlık avantajı nedeniyle tercih edilmiştir. Buna karşılık Bursa yolunda bu dönemde de herhangi bir gelişim yaşanmamıştır. Genel olarak, hobi bahçeleri 2020 yılında, önceki döneme kıyasla belirgin bir şekilde artmıştır. Bu artışta pandemiyle birlikte şehir yaşamından uzaklaşma eğilimi de önemli ölçüde etkili olmuştur.

Şekil 1. Eskişehir’de hobi bahçelerinin gelişim dönemleri

2025 yılına gelindiğinde, gayri resmî hobi bahçelerinin yayılımında adeta bir patlama yaşanmış ve sayıları yaklaşık üç katına çıkmıştır. Alansal olarak bakıldığında, daha önceki dönemlerde de olduğu gibi en yoğun gelişim Seyitgazi yolu ve yakınlarında; sonra da Kütahya yolu hattında gözlemlenmektedir. Seyitgazi yolunda yayılım kent çeperinden itibaren 16 km’ye kadar uzanmış hem yol boyunca hem de yol kenarlarından iç kesimlere doğru genişleyerek kümelenmeler oluşturmıştır. Kütahya yolunda ise 20 km’ye kadar yol boyunca bir yayılım görülmüştür. Kuzeydeki gelişim 13 km’ye kadar uzanırken, doğu çeperinde Alpu yolu hattında yayılım görece sınırlı kalmış ve en fazla 5 km mesafeye kadar gerçekleşmiştir. Alpu yolu boyunca sebze üretimi ve seracılık faaliyetlerinin baskınlığı hobi bahçelerinin gelişimini sınırlamıştır. Bu dönemde yoğunlaşmanın kent merkezine ortalama 10 km’lik uzaklıkta bir çeperin içerisinde olduğu dikkati çekmektedir. Dolayısıyla hobi bahçesi sahiplerinin kente ulaşılabilir mesafeyi gözeterek, en çok 10 km içinde bahçe edinmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Ancak güneyde Seyitgazi ve Kütahya yolu yönlerinde bu mesafe daha da ileriye taşınmıştır.

Bir önceki döneme kıyasla bu dönemde hobi bahçeleri yalnızca sayıca değil, aynı zamanda mekânsal olarak da kent çeperinden daha uzak noktalara kadar taşmıştır. Bu gelişimin temel nedenlerinden biri, artık sadece şehir hayatından uzaklaşma isteği değil, aynı zamanda hobi bahçelerinin giderek bir rant aracına dönüşmüş olmasıdır. Kooperatifler aracılığıyla yapılan satışlar, sürecin ticari bir

boyut kazanmasına yol açmıştır. Küçük parsellerin 200-500 bin TL (4.860-12.150 \$) aralığında satışa sunulması, bunları bireysel alıcılar için daha ulaşılabilir hale getirmiştir. Ayrıca, ticari olarak çiftçilik yapmayan tarla sahiplerinin, arazisini küçük parçalara bölüp satışa çıkarması da bu sürecin hızlanmasına katkı sağlamıştır. Dolayısıyla, hobi bahçelerinin artışı başlangıçta şehirden uzaklaşma ve doğa ile temas talebine dayanırken, zamanla ticari rant, parselleme yoluyla satış ve arz yönlü dinamiklerle şekillenmiştir. Bu bağlamda en önemli tehditlerden biri, ticari tarımla uğraşan kentsel çiftçilerin de gelir yetersizliği nedeniyle işledikleri tarlaları hobi bahçesine dönüştürme eğilimine kapılma olasılığıdır.

Sonuç olarak, Eskişehir’de hobi bahçeleri belediye kontrolündeki sınırlı alanlardan çıkarak kısa sürede kontrolsüz ve gayri resmi bir şekilde tarım arazilerine yayılmıştır. Özellikle Seyitgazi yolu boyunca, hayvancılık ve hububat üretiminin yoğun olduğu bölgelerde ortaya çıkan ve gelişen bu bahçeler, mevcut tarımsal faaliyetler için ciddi bir tehdit oluşturmakta ve tarımsal alanların parçalanmasına yol açmaktadır. Bu durum, arazi kullanımı planlaması açısından acil müdahale gerektiren bir tabloyu ortaya koymaktadır.

3.2. Kentsel Tarım Üreticileri Açısından Hobi Bahçeleri

Kent çeperinde tarımsal üretim yapan çiftçilere göre, hobi bahçeleri son yıllarda üretim süreçleri üzerinde giderek artan bir baskı oluşturmaktadır. Çiftçiler, hobi bahçelerinin oluşumuna ilişkin olarak, arazilerin büyük ölçüde tarımsal üretimle doğrudan ilişkisi olmayan kişiler tarafından satıldığını belirtmiştir. Mevcut hobi bahçesi alanlarının çoğunun üretici olmayan kişiler tarafından; miras yoluyla edinilen, izale-i şüyü davaları yoluyla mahkeme kararıyla paylaşımı yapılan ya da tarım faaliyeti yürütülmeyen parsellerin elden çıkarılmasıyla satışa sunulduğunu ifade etmiştir. Hobi bahçelerinin bu gelişimi ile birlikte kentsel tarım üreticilerinin karşılaştıkları sorunlar aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Bu sorunlardan ilki, üretim alanlarının parçalanarak daralması ve üreticilerin zaten kısıtlı olan kent çeperinde mekânsal olarak sıkışmasıdır. Tarlalara yol geçişlerinin engellenmesi, tel örgüler ve direkler nedeniyle araziye erişimin kısıtlanması gibi sorunlar, yalnızca üretim faaliyetlerinin sürekliliğini tehdit etmekle kalmamakta, aynı zamanda çiftçinin mekânsal kontrolünü zayıflatmaktadır. Bu durum, ticari amaçlı üretim yapan çiftçilerin ekonomik sürdürülebilirliğini ve tarımsal kapasitesini doğrudan etkilemektedir. Görüşme yapılan çiftçiler hobi bahçelerinin özellikle pandemi sonrası dönemde kent çeperinde yoğunlaştığını ve tarım arazilerinin parçalanarak bütünlüğünün bozulduğunu vurgulamaktadır. Bu durumun yalnızca arazi erişimini değil, aynı zamanda üretim ölçeğini de doğrudan etkilediğini belirtmektedirler. Hobi bahçelerinde sıklıkla görülen tel örgüler ve direkler ile çevreleme uygulamaları ve izinsiz yollar, çiftçilerin tarlaya erişimini sınırlamakta, üretim maliyetlerini artırmakta ve verimlilik üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır.

“Yolu kapattılar, traktör ve biçer geçemiyor. Tarladan tarlaya geçemiyoruz artık.” (B5)

“Biçerdöverle tarlama giderken adamın 2 direğini kırdım. Beni arayıp tehdit ettiler. 2 buçuk metre yol yapmışlar, biçerdöverin genişliği 5-6 metre nasıl geçeyim? Başka yol bulamadığımız için mecbur tarlaları çiğneyip geçiyoruz.” (B5)

“Birisi tarlamın yanından yer aldı, telle çevirdi. Benim de tarlam hemen onun yanında 5 dönüm, telle çevrilen yere sokulamadığım için boydan boya 500 m² alanım gitti. Bir de tel direkleri var, benim orada çalışabilmem için en az 1 metre boşluk olması lazım.” (B6)

“Harman yerine bile tel örgü çektiler, hayvanlar merada yayılamıyor.” (B7)

Bir diğer sorun ise altyapı ve doğal kaynaklar üzerindeki baskıdır. Görüşme yapılan üreticiler, hobi bahçesi kullanıcılarının özellikle su, elektrik ve yol altyapısını yoğun biçimde tükettiklerini ve bu durumun üreticiler açısından kaynaklara erişimde eşitsizlik yarattığını vurgulamışlardır. Hobi bahçesi sahiplerinin çiftçi olmamalarına rağmen, tarımsal elektrik tarifesinden ve köy sulama suyundan haksız şekilde faydalandıkları ve bu sayede indirimli fatura ödedikleri belirtilmiştir. Ayrıca, mevcut mevzuatlarda 300 m² küçük parsellerde de 10 dönümlük daha büyük alanlarda da sondajla yer altı suyu çıkarılmasında yasal bir engel bulunmadığı ifade edilmiştir. Katılımcılar, bu durumun tartışmalara yol açtığını şu şekilde dile getirmişlerdir:

“300 m² de su veriliyor, 10 dönüme de! Bu kişiler suyu usulsüz şekilde ve bedelsiz olarak kullanıyorlar” (B5)

“Köyde çeşmeler kurudu. Suyu o kadar çok kullanıyorlar ki köyde susuzluk başladı.” (B6)

“Tarımsal elektriği bile kullanıyorlar; lambalar, projektörler taktılar aşırı bir tüketim var. Işıklar gözümüzü alıyor, arabayla gidemiyorsun, doğada hayvan kalmadı.” (B5, B7)

Bir diğer önemli sorun, çevresel kirlilik, ekolojik tahribat ve güvenlik riskleridir. Görüşme yapılan üreticiler, hobi bahçesi kullanıcılarının çevrede ciddi olumsuzluklara yol açtığını ifade etmiştir. Katılımcılar; tarlalara ve köy merkezine atılan çöpler, cam ve plastik atıklar, izinsiz yapılaşma, yüksek sesle müzik ve gürültü kirliliği, yabancı kişilerin köye girmesi, ormanlık alanda izinsiz mangal ve piknik yapması nedeniyle yangın riski oluşturması gibi sorunların hem çevresel hem de üretim güvenliğini tehdit ettiğini belirtmiştir. Ayrıca havai fişek kullanımı ve başıboş bırakılan evcil hayvanların tarım faaliyetlerine zarar verdiği ifade edilmiştir. Özellikle hobi bahçesi kullanıcılarının yaz aylarında besledikleri ancak kışın köye başıboş bıraktıkları köpeklerin, çiftlik hayvanlarına saldırdığı ve ekinlerin üzerinde dolaşarak tarımsal üretime zarar verdikleri ifade edilmiştir.

“Bir çuval çöp topladım geçen gün, etrafa şişe atmışlar traktörün tekeri yarıldı zararım 100 bin TL.” (B5)

“Köpeklerini bağlamıyorlar, kışın bırakıp gidiyorlar. Kışın bu köpekler bizim tavukları yiyor, koyunlara saldırıyor.” “Köyde 50 dönümün üzerinde arazi gitti, köpekler ekinlerin üzerinde gezip, ezmiş” (B6)

“Hobi bahçelerine birçok yabancı insan girip çıkıyor. Bu insanları doğaya girmesi yangınlara sebep oluyor. Kaç kere ateşi kendim bulup söndürdüm.” “Çevreye attıkları poşetleri hayvanlar yiyor. Bir havyan 3-5 poşet yedikten sonra barsakları tıkanıyor ve ölüyor.” (B7)

Kentsel üreticiler açısından bir diğer önemli sorun, gelecek kaygısı ve zorunlu ekonomik dönüşüm baskısıdır. Çiftçiler, önümüzdeki yıllarda hobi bahçesi uygulamalarının artarak devam edeceğini öngörmektedir. Aynı zamanda çiftçiler, hobi bahçesi uygulamalarının tarım arazilerinin piyasa değerini artırdığını ve bu durumun yeni arazi edinimlerini zorlaştırdığını belirtmiştir. Artan arazi fiyatları nedeniyle üreticiler, mevcut arazilerini genişletme ya da alternatif alanlar satın alma konusunda

ciddi ekonomik engellerle karşılaştıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, tarımsal faaliyetlerin sürdürülebilirliği açısından yapısal sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Çiftçiler üretim yapılabilecek uygun arazi bulmanın giderek zorlaştığını ve bu eğilimin devam etmesi hâlinde, yakın gelecekte çiftçilerin ekim yapacak alan bulamayacak duruma geleceklerini ifade etmişlerdir.

“Tarlasını satanlar aynı fiyata bir parça yer bulamıyor.” (B6)

“Ben tarlamı satarsam bir daha alma şansım yok.” (B7)

Görüşmelerde, çevresindeki tarım arazilerinin hobi bahçesine dönüştürülmesiyle birlikte tel örgüler nedeniyle üretim alanının daraldığını belirten çiftçiler, bu koşullar altında kendi arazilerini ya hobi bahçesine çevirmek ya da satmak zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılar, tarımsal üretimin yüksek düzeyde emek gerektirmesine karşın, sağladığı kazancın düşük ve üretimin doğa koşullarına bağlı olması nedeniyle çoğu zaman belirsiz olduğunu vurgulamıştır. Hobi bahçesi uygulamalarının sağladığı yüksek arazi getirisi nedeniyle cazip bir seçenek hâline geldiğini; ancak bu eğilimin tarımsal üretimin sürdürülebilirliğini ciddi biçimde tehdit ettiğini belirtmiştir. Özellikle genç kuşakların çiftçilik faaliyetlerine ilgi duymaması ya da devam ettirme konusunda gönülsüz olması da üreticilerin gelecek beklentilerini olumsuz etkilemekte ve üretimin devamlılığını riske sokmaktadır.

“Hobi bahçecileri geçen yıl 12 dönüme 2 milyon TL teklif ettiler, vermediğime pişmanım.” “Hobi bahçeciliğine geçiş yapmak bizi cezbediyor. Buğday para etmeyince böyle düşünmeye başladık. Keşke hobi bahçesi patlamadan biz de yapıp satsaydık.” (B5)

“Benden sonra çiftçilik yapacak kimse yok. Şehirden gelenler bize çiftçiliği bırak, zor iş diyorlar.” (B6)

“250 m² olarak bölse 1 dönümden 4 tane çıkıyor. 350 bin TL’den satıyorlar 1 dönümden 1 milyon 400 TL kazanıyor. Ben yıllarca buğday üretsem bu parayı kazanamam” (B6)

Son olarak da üreticiler, hobi bahçelerine yönelik cezai yaptırımların yetersiz olduğunu ve uygulanan cezaların caydırıcılıktan uzak kaldığını belirtmiştir. Katılımcılar, hobi bahçesi kullanıcılarının genellikle maddi durumu iyi, eğitilmiş ve toplumda makam-mevki sahibi bireyler olduğunu; bu nedenle hukuki süreçleri kolayca yönetebildiklerini ifade etmiştir. Cezaların ödenebilir düzeyde kalmasının, usulsüz uygulamaların sürmesine neden olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca, çiftçiler ile hobi bahçesi kullanıcıları arasındaki örgütlenme kapasitesine dair de değerlendirmeler yapılmıştır. Çiftçiler kendilerinin genel olarak bireysel hareket ettiğini; buna karşın gayri resmi hobi bahçesi kullanıcılarının küçük parsellerde bir araya gelerek daha güçlü ve örgütlü yapılar oluşturduklarını ifade etmiştir.

“Onlar çiftçilerden daha kalabalık ve daha örgütlü oluyorlar” (B3)

“Hobi bahçesi sahiplerinin çoğu hâkim, savcı, doktor... Ekonomik gücün yanında siyasi gücü ve eğitim güçlerini de kullanabilecek insanlar.” “Hobi bahçelerine yazılan cezalar ortalama 400 bin TL civarında. Ancak bu cezaları kullanıcıların çoğu ödeyebiliyor.” (B4; B5)

3.3. Çiftçi Temsilcileri Açısından Hobi Bahçeleri

Hobi bahçelerinin kentsel tarım üzerindeki etkilerine ilişkin değerlendirmeler yalnızca bireysel üreticilerle sınırlı kalmamakta; aynı zamanda çiftçi temsilcileri de bu süreci kurumsal düzeyde ele alarak benzer kaygıları dile getirmektedir. Bu bölümde, ziraat odalarında görev alan çiftçi temsilcilerinin görüşleri doğrultusunda, hobi bahçesi uygulamalarının sektörel yansımaları incelenmektedir.

Çiftçi temsilcilerinin vurguladığı en temel sorun, tarımsal altyapının zarar görmesi ve arazi niteliğinin bozulmasıdır. Katılımcılar, hobi bahçelerinin tarım alanlarının uzun vadeli verimliliğini tehdit ettiğini ifade etmiştir. Özellikle altyapıya müdahale edilmesi, plansız yapılaşma ve toprak bütünlüğünün bozulması gibi uygulamaların, üretim potansiyelini kalıcı olarak zayıflattığı ve geri dönüşmesi güç sorunlar yarattığı belirtilmiştir.

“Hobi bahçeleri kaldırılrsa bile toprakların çoğu kullanılamayacak duruma geldi. Çünkü beton attılar, çakıl getirip döktüler, toprağın yapısını bozdular. Toprağın tekrar kendine gelmesi için rehabilitasyon çalışmaları yapılması gerekecek, bu da 3, 5 veya 10 sene bile alabilir. (B3)

“Parçalanmış tarım arazilerinin yeniden birleştirilmesi ve üretime kazandırılması neredeyse imkânsız hâle gelmektedir.” (B4)

Bir diğer önemli sorun ise çiftçilerin politik, hukuki ve kurumsal süreçler karşısında savunmasız kalmasıdır. Çiftçi temsilcileri, hobi bahçesi kullanıcılarının büyük ölçüde yüksek gelirli, eğitilmiş bireylerden oluştuğunu ve bu grubun devlet kurumlarıyla ilişkilerde ya da yargı süreçlerinde daha etkin bir konuma sahip olduğunu vurgulamıştır. Temsilciler, çiftçilerin çoğunlukla ekonomik olarak kırılgan, bankalara borçlu ve kurumsal temsiliyetin zayıf olduğunu; bu nedenle hukuki ya da idari süreçlerde kendilerini ifade etmede dezavantajlı konumda kaldıklarını ifade etmiştir. Şikayetlerin genellikle “Çiftçi Malları Koruma Meclisi” gibi yerel kurullara iletilmesine rağmen, bu yolların çoğu zaman etkisiz kaldığı belirtilmiştir.

“Çiftçiler ile sürekli tartışıyorlar. Çiftçilerimize yol bile vermiyorlar, tarlasına gidemiyor.” (B1)

“Sayıca çok fazla oldukları için bir de gelir seviyesi yüksek ve eğitilmiş bir kesimden oldukları için çok güçlüler.” (B3)

Temsilcilerin vurguladığı bir diğer önemli konu, hobi bahçesi kullanıcılarının gıda arzına ve üretim kültürüne herhangi bir katkı sunmamasıdır. Hobi bahçelerinin asıl amacının üretimden ziyade şehir yaşamının stresinden uzaklaşmak için tercih edildiği ifade edilmiştir. Bu durum, hobi bahçecilerinin üretim kültüründen kopuk olduğunu göstermektedir. Hobi bahçesi kullanıcılarının büyük çoğunluğu tarımsal üretim konusunda yeterli bilgiye sahip olmadan faaliyet göstermektedir. Katılımcılara göre, bu kullanıcılar ziraat odalarından vs. herhangi bir destek ya da danışmanlık talep etmemekte, bunun yerine kendi bilgileriyle veya deneme-yanılma yoluyla üretim yapmaktadır. Bu durum bilinçsizce ilaçlama yapılmasına ya da ekosistem için tehdit oluşturabilecek istilacı türlerin ekilip, dikilmesine yol açabilmektedir. Dolayısıyla, yapılan bu tür uygulamalar hem yerel tarım sistemleri hem de doğal çevre için riskler doğurmaktadır. Temsilciler, hobi bahçesi kullanıcılarının üretim faaliyetlerinin yalnızca öz tüketime yönelik olduğunu ve pazarlama zincirine dâhil olmadıklarını belirtmiştir. Bu kişilerin ürünlerini pazarlarda ya da ticari alanlarda satma yetkilerinin de bulunmadığı için çiftçilerin pazarlama süreçleri üzerinde doğrudan bir etkilerinin olmadığı ifade edilmiştir. Ayrıca

hobi bahçesi kullanıcılarının Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS) belgesi almadıkları, dolayısıyla resmi olarak tarımsal üretici statüsünde yer almadıkları belirtilmiştir. Temsilcilere göre, kullanıcılar ÇKS belgesi alma hakkına sahip olsa da belgeyi almaktan bilinçli olarak kaçınmaktadır. Bunun temel nedeni, ÇKS belgesi alındığında Ziraat Odası'na üye olma ve aidat ödeme zorunluluğudur.

“ÇKS belgesini almayı tercih etmiyorlar, eğer alırlarsa Ziraat odalarına üye olup, aidat ödemek zorundalar bunun için almıyorlar.” (B1)

“Ziraat odasından kimse gelip nasıl üretim yapılır gibi bilgi istemiyor. Bilinçsizce ilaçlama vs. yapıyorlar veya istilacı türleri ekmeye kalkıyorlar bunlar çok yanlış uygulamalar...” (B3)

Son olarak çiftçi temsilcileri, hobi bahçesi alanlarının planlanmasında ve bu konudaki politika süreçlerinde yer almadıklarını belirtti. Katılımcılar ziraat, sanayi ve ticaret odalarının, sivil toplum kuruluşlarının ve üretici birliklerinin bu süreçlerde etkin rol almaları gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca, hobi bahçelerine yalnızca düşük verimli, âtıl, kıraç alanlarda ve belediye denetimi altında sınırlı ölçekte izin verilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bahçelerin satış işlemlerinde de alıcıya yönelik herhangi bir kullanım amacı sorgulaması yapılmadığı belirtilmiştir. Bu durum, tarım arazilerinin plansız şekilde el değiştirmesine ve amacı dışında kullanımına zemin hazırlamaktadır.

“Eğer yapılacaksa belediyenin kontrolünde, kıraç alanda yapılmalı.” (B1)

“Planlamaya ziraat odaları, üretici birlikleri, sivil toplum kuruluşları vs. dâhil edilmeli.” (B3)

“Devlet kime satacağınızı sormuyor” (B4)

3.4. Hobi Bahçesi Kullanıcılarının Görüşleri

Bu bölümde, hobi bahçesi kullanıcılarının motivasyonları, beklentileri ve karşılaştıkları sorunlara odaklanılmaktadır. Hobi bahçesi kullanıcıları, bu alanları çoğunlukla şehir hayatının stresinden uzaklaşmak, toprakla ve doğayla iç içe olmak, küçük çaplı üretim yapmak vb. gibi amaçlarla tercih etmektedir.

Kullanıcıların ifadelerine göre, hobi bahçeleri temel olarak üretimden ziyade tüketim odaklı bir yaklaşımla kullanılmaktadır. Bu alanlar daha çok vakit geçirmek, doğayla temas kurmak ve bireysel uğraş alanı yaratmak amacıyla tercih edilmektedir. Katılımcıların çoğu, domates, biber gibi sebzeler yetiştirdiklerini, bazıları ise meyve ağaçları diktiklerini belirtmiştir. Üretim faaliyetlerinin tamamı öz tüketim amaçlı olup, ticari ya da sistematik bir üretim anlayışına dayanmadığı gözlemlenmektedir.

“Canımız sıkıldıkça gelecek bir yer olsun diye aldık, domates, biber ettik.” (B8)

“Biz bu bahçeyi aldık ama sadece meyve ağacı diktik sürekli gidip gelemiyoruz” (B9)

Hobi bahçesi kullanıcılarının karşılaştığı en temel sorunlardan biri altyapı eksiklikleri ve buna bağlı olarak gelişen kentsel konfor beklentileridir. Katılımcıların ifadelerine göre, su ve elektrik altyapısının yetersizliği üretim faaliyetlerini zorlaştırmakta, özellikle yaz aylarında konteyner, gölgelik ve benzeri yapılar olmadan hem üretim yapmak hem de dinlenmek mümkün olmamaktadır. Ayrıca, bahçelere ulaşımı sağlayan yolların bozuk olduğu, çoğu zaman ekili araziler üzerinden geçmek zorunda kaldıkları belirtilmiştir. Kullanıcılar, ortak bir düzenin ve denetim mekanizmasının bulunmadığını; su

tüketiminin hâlâ sorun oluşturduğunu ve yalnızca su kartı gibi uygulamaların konuşulmakta olduğunu, ancak henüz somut bir çözümün hayata geçirilmediğini ifade etmiştir.

“Konteyner olmazsa sıcak altında sulamak çok zor, oturacak yer bile yok.” (B9)

Hobi bahçesi kullanıcılarının karşılaştığı bir diğer önemli sorun, alanlardaki kuralızsızlık ve yönetimsizliktir. Katılımcılar, çoğu zaman yaşadıkları sorunların çiftçilerle değil, yan bahçelerdeki diğer kullanıcılarla olduğunu belirtmiştir. Özellikle su kullanımı, çöp bırakma ve gürültü gibi konular, kullanıcılar arasında sıkça tartışma ve anlaşmazlıklara neden olmaktadır. Bazı kullanıcılar, bu sorunların farkında olduklarını dile getirirse de alanda herhangi bir düzenleyici yapı veya topluluk içi denetim mekanizmasının bulunmadığını vurgulamıştır. Ayrıca, bu tür durumlarda şikâyet edilebilecek ya da çözüm talep edilebilecek bir muhatapın olmaması, kullanıcılar arasında birebir çatışmaların artmasına neden olmaktadır. Bu durum, hobi bahçelerinin plansız ve kontrolsüz şekilde işlediğini göstermekte ve alan yönetimi açısından önemli sorunlar olduğunu ortaya koymaktadır.

“Suyu çok kullandığımız için tartıştık onların suyu kesiliyormuş.” (B8)

“Herkes etrafa çöpünü bırakıyor buna çok kızıyorum ama kime şikâyet edeceksin ki?” (B9)

Son olarak hobi bahçesi kullanıcıları, çiftçilerin özellikle hayvancılık faaliyetlerinden kaynaklanan koku ve görüntü kirliliğinden rahatsız olduklarını ifade etmiştir. Katılımcılar, bu durumun zaman zaman üreticilerle tartışmalara yol açtığını belirtmiştir.

“Hayvan dışkılarından rahatsızım. Etrafı kokutuyorlar.” (B10)

4. Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, son yıllarda yaygınlaşan hobi bahçesi uygulamalarının kentsel tarımın sürdürülebilirliğine yönelik artan tehditlerini ortaya koymaktadır. Bulgular, hobi bahçelerinin başlangıçta doğayla temas, öz tüketim ve bireysel uğraş amacıyla şekillenmesine rağmen, zamanla kontrolsüz, altyapısız ve mekânsal olarak tarımsal üretimi tehdit eden yapılar hâline dönüştüğünü göstermektedir.

Literatürde hobi bahçeleri, sosyal refahı artıran, bireylerin doğayla bağ kurmasına olanak tanıyan, çevresel farkındalığı yükselten ve gıda güvenliğine katkı sunan yapılar olarak değerlendirilmektedir (Egerer vd., 2022; Huq & Deacon, 2025; Philpott vd., 2023). Ancak bu çalışmada elde edilen bulgulara göre, hobi bahçelerinin olumlu etkileri aktörlere göre değişkenlik göstermektedir. Hobi bahçelerinin etkilerinin tüm paydaşlar açısından olumlu olmadığı, ticari üretim yapan çiftçiler açısından üretim alanlarının parçalanması, kaynaklara erişim sorunları ve mekânsal baskılar gibi nedenlerle ciddi olumsuzluklar yarattığı ortaya konulmuştur. Hobi bahçesi kullanıcıları da bahçeleri genellikle şehir stresinden uzaklaşma, toprakla uğraşma ve kişisel zaman geçirme aracı olarak tanımlamış; üretim faaliyetlerini ise neredeyse tamamen öz tüketime yönelik sürdürdüklerini ifade etmiştir. Bu durum, literatürdeki hobi bahçelerinin olumlu yönündeki etkileri ile uyumludur.

Araştırmada hobi bahçeleri kentsel tarımın sürdürülebilirliğini etkilemekte olduğu da belirlenmiştir. Öncelikle, bu alanların kontrolsüz biçimde yayılması, tarım arazilerinin parçalanmasına, parsel bütünlüğünün bozulmasına ve üretim alanlarının küçülmesine yol açmaktadır. Tel örgüler ve direklerle çevrilen parseller, tarım makinelerinin geçişini engellemekte; bu durum çiftçilerin üretim

alanlarına erişimini sınırlandırarak tarımsal faaliyetlerin sürekliliğini tehdit etmektedir. Hobi bahçesi kullanıcılarının tarımsal su ve elektrik gibi kaynakları usulsüz biçimde kullanmaları, altyapı üzerinde baskı oluşturmakta ve üreticilerin kaynaklara erişimini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, başıboş bırakılan evcil hayvanların ekinlere zarar vermesi, cam, plastik ve diğer atıkların tarlalara atılması, yüksek sesle müzik, ormanlık alanlarda izinsiz mangal yapılması ve yabancıların köy içine girmesi gibi durumlar çevresel kirlilik, güvenlik riski ve ekolojik tahribat yaratmaktadır.

Bunun yanında hobi bahçeleri kent çeperinde arazilerin değerini artırmaktadır. Bu durum çiftçiler üzerinde ekonomik baskı yaratmaktadır. Çiftçiler, artan arazi fiyatları nedeniyle tarım alanlarını genişletme veya yeni arazi edinme konusunda ciddi ekonomik engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, tarımın ölçek ekonomisini zayıflatmakta ve uzun vadeli üretim sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir.

Tarımsal faaliyetlerin arzu edilen geliri getirmemesi karşısında hobi bahçeciliğine geçişin cazip hâle geldiğini göstermiştir. Bu durum, yalnızca kısa vadeli ekonomik sürdürülebilirlik değil, aynı zamanda uzun vadeli gıda güvenliği açısından da risk oluşturmaktadır. FAO vd. (2024) tarafından öngörülen verimli kent çeperi arazilerinin kaybı ve üretim kapasitesinin azalması riski, bu bağlamda çalışmanın sahadan elde edilen bulgularıyla doğrulanmaktadır.

Araştırma ayrıca, hobi bahçelerine yönelik uygulanan cezai yaptırımların yetersiz ve caydırıcılıktan uzak olduğunu; çoğu kullanıcı grubunun yüksek sosyoekonomik statüye sahip olması nedeniyle hukuki süreçleri lehlerine çevirebildiklerini ortaya koymaktadır. Üreticiler bireysel hareket ederken, hobi bahçesi kullanıcılarının daha örgütlü, toplu ve etkili bir biçimde hareket edebildiği belirtilmiştir.

Son olarak, hobi bahçesi alanlarında plansız yapılaşma, altyapıya zarar verilmesi ve toprak bütünlüğünün bozulması yalnızca kısa vadeli sorunlara değil; aynı zamanda tarım alanlarının uzun vadeli verimliliğinde geri dönülmesi güç kayıplara neden olmaktadır. Bu bağlamda, hobi bahçeleri, sadece arazi kullanımıyla ilgili bir sorun değil; aynı zamanda sosyo-ekonomik yapıyı ve çevresel sürdürülebilirliği tehdit eden çok katmanlı bir mesele olarak değerlendirilmelidir.

Dorr vd. (2023) tarafından vurgulanan "küçük ölçekli bahçelerin sistematik üretim kapasitesinin düşüklüğü" ifadesi de bu çalışma ile doğrulanmıştır. Hobi bahçeleri, üretimden ziyade boş zaman geçirme mekanları olarak kullanılmakta gıda arzına katkı sağlamayan yapılardır. Dahası, bu yapıların gayri resmî ve kontrolsüz biçimde yaygınlaşması, ticari üretim yapan çiftçilerin üretim alanlarını daraltmakta, kaynaklara erişimini zorlaştırmakta ve kentsel tarımın sürdürülebilirliğini doğrudan tehdit eden bir unsur hâline gelmektedir. Ayrıca, kullanıcılar arasında yaşanan su paylaşımı, çöp ve gürültü sorunları da Huq ve Deacon'un (2025) belirttiği "katılım ve yönetim eksikliği" meselesini destekler niteliktedir.

Sonuç olarak, bu çalışma hobi bahçelerine yönelik mevcut yaklaşımların yalnızca sosyal ve çevresel faydalar üzerinden değerlendirilmesinin yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Hobi bahçeleri, üretim kültüründen kopuk şekilde kurgulandığında, kentsel tarım sisteminin sürdürülebilirliği açısından ciddi tehditler barındırmaktadır. Bu bağlamda, aşağıdaki politika önerileri geliştirilmiştir:

- Hobi bahçesi uygulamaları yalnızca düşük verimli ve kıraç alanlarda, belediyelerin kontrolünde ve sınırlı sayıda olacak şekilde planlanmalıdır.
- Planlama süreçlerine ziraat odaları, üretici birlikleri, kooperatifler ve ilgili sivil toplum kuruluşları aktif şekilde dâhil edilmelidir.
- Su, enerji ve altyapı kullanımı açısından denetim mekanizmaları kurulmalı; ortak alan yönetimi ve katılımcı yönetim modelleri teşvik edilmelidir.
- Hobi bahçesi kullanıcılarına yönelik eğitim programları geliştirilmeli; çevresel farkındalık, zararlı türlerle mücadele ve su kullanımı gibi konularda bilgi düzeyleri artırılmalıdır.

Bu yönleriyle çalışma, coğrafya ve kentsel tarım literatürüne önemli bir katkı sunmakta; aynı zamanda hobi bahçelerine dair daha dengeli, bütüncül ve sürdürülebilir bir planlama yaklaşımının gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Referanslar/References

- Aksoy, Y. (2016). Konya huzur bahçesi, medeniyet sanat, *İMÜ Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2(2), 75–88. ISSN: 2148-8355.
- Alanka, D. (2024). Nitel bir araştırma yöntemi olarak içerik analizi: Teorik bir çerçeve. *Kronotop İletişim Dergisi*, 1(1), 64-84.
- Aliağaoğlu, A. & Alevkayalı, A. (2017). Balıkesir’de Hobi Bahçeleri: Özellikler ve Sorunlar. *Marmara Coğrafya Dergisi* (35), 195-203. <https://doi.org/10.14781/mod.291194>
- Aşlıoğlu, F. & Şermet, R. (2023). Hobi bahçeleri bir fırsat mı yoksa tehdit mi? *II. International Conference on Sustainable Cities and Urban Landscapes: Re-thinking the Future of the Cities and Urban Landscapes*, Konya, Türkiye.
- Ateş, D. (2024). *Gıda coğrafyası açısından kent içi tarım: Eskişehir örneği*. (Doktora Tezi). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ateş, D. & Tunçel, H. (2023). Kentsel tarımın bibliyometrik analizi ve coğrafya bilimindeki yeri. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 55-71. <https://doi.org/10.33905/bseusbed.1325778>
- Aydın Koç, F. & Ömürgönülşen, U. (2023). 6360 sayılı kanun’un büyükşehir belediyelerinin kırsal alanında yaşayan vatandaşların tarım ve hayvancılık faaliyetlerine etkileri: Ankara örneği. *Memleket Siyaset Yönetim*, 18(39), 62-99. <https://doi.org/10.56524/msydergi.1209900>
- Bakırcı, H., Artun, H. & Deniz, A. N. (2019). Ortaokul Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Hobi Bahçeleri Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi. *Fen Matematik Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi*, 2(1), 36-45.
- Çelik, S. (2018). *Kentsel açık ve yeşil alan sistemi içerisinde hobi bahçelerinin tasarım ilkeleri ve yönetimi üzerine bir araştırma*. (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Demircan, N. & Sezen, I. (2018). Erzurum kenti’nde kişiye tahsisli bahçe tasarımı önerisi, *ATA Planlama ve Tasarım Dergisi*, 2:2, 21-33.
- Dorr, E., Hawes, J. & Goldstein, B. (2023). Food production and resource use of urban farms and gardens: a five-country study. *Agronomy for Sustainable Development*, 43. <https://doi.org/10.1007/s13593-022-00859-4>.
- Draper, C. & Freedman, D. (2010). Review and analysis of the benefits, purposes, and motivations associated with community gardening in the United States. *Journal of Community Practice*, 18(4), 458–492. <https://doi.org/10.1080/10705422.2010.519682>
- Duru, B. (2015). Yeni büyükşehir düzeninde kırsal alanlar. *Güney Mimarlık*, (19), 28–29.
- Egerer, M., Lin, B., Kingsley, J., Marsh, P., Diekmann, L. & Ossola, A. (2022). Gardening can relieve human stress and boost nature connection during the COVID-19 pandemic. *Urban For Urban Green*. doi: 10.1016/j.ufug.2022.127483.
- Egerer, M., Karlebowsky, S., Conitz, F., Neumann, A. E., Schmack, J. M. & Sturm, U. (2024). In defence of urban community gardens. *People and Nature*, 6, 367–376. <https://doi.org/10.1002/pan3.10612>
- Erduran, F., Sülüoğlu, M. (2006). Hobi bahçelerinin kent ekolojisinde ve gelişmesinde önemi ve Kocaeli-İzmit örneği. *VI. Ulusal Ekoloji ve Çevre Kongresi* içinde (s.169-175).
- Erduran, F., Kabaş, S., Kaptan Ayhan, Ç. & Kelkit, A. (2008). Çanakkale kentinde hobi bahçesi amaçlı kullanılan alanların peyzaj mimarlığı açısından değerlendirilmesi. *Çanakkale Kenti Çevre Sorunları Sempozyumu*, 5-6 Haziran 2008, Çanakkale, Türkiye.
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP, WHO. (2024). The state of food security and nutrition in the world 2024: Urbanization, agrifood systems transformation and healthy diets across the rural–urban continuum. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Erişim Adresi: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/39dbc6d1-58eb-4aac-bd8a-47a8a2c07c67/content>
- FAO Investment Centre (2025). <https://www.fao.org/investment-centre/latest/news/detail/urban-agriculture-is-experiencing-a-growth-spurt/en>
- Gröning, G. & Schmitt, V. (1975). Entwicklung von zielvorstellungen zur eingliederung städtischer kleingarten. *Das Gartenamt*, 24(9).
- Hekimoğlu, A. (2022). Vergisiz bir kazanç: hobi bahçesi işletmeciliği. *Vergi Raporu Dergisi*. 270, 98-105.
- Henden Şolt, B. & Kaymak Heinz, G. (2018). Urban gardens in Vienna and Istanbul: A review. *İdealkent*, 8(21), 159-180.
- Huq, F. F. & Deacon, L. (2025). A systematic review of community gardens and their role in urban food security and resilience. *Discover Sustainability*, 6, 696. <https://doi.org/10.1007/s43621-025-01628-5>

- Kordon, S. & Miller, P. (2023). People's reasons not to participate in community gardens in disadvantaged neighborhoods of Roanoke, Virginia. *ArtGRID, Journal of Architecture Engineering and Fine Arts*, 5(2), 110-125. <https://doi.org/10.57165/artgrid.1332871>
- Liu, J., Jin, X., Xu, W., Sun, R., Han, B., Yang, X., Gu, Z., Xu, C., Sui, X. & Zhou, Y. (2019). Influential factors and classification of cultivated land fragmentation, and implications for future land consolidation: A case study of Jiangsu Province in eastern China. *Land Use Policy*. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.104185>.
- Oğuz, D. (2000). Hobi bahçeleri ve Avrupa ülkelerinden örnekler. *Türk-Koop Ekin Dergisi*, 14.
- Önder, S. & Polat, A.T. (2008). Peyzaj tasarım süreci çerçevesinde Konya İli'nde yeni toplum bahçesinin inşası. *Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi* 22 46 18–25.
- Özkan, B., Kaplan, A., Aslan, N. & Kılıç, H. (1996). Ülkemizde kent küçük bahçe parklarının gelişimi üzerinde bir araştırma. *Ekoloji ve Çevre Dergisi*, 18, 18-21.
- Philpott, S., Bichier, P., Perez, G., Jha, S., Liere, H. & Lin, B. (2023). Land tenure security and luxury support plant species and trait diversity in urban community gardens. *Frontiers in Sustainable Food Systems*. <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.1195737>.
- Richter, G. (1981). *Handbuch Stadtgrün*. München, Wien, Zürich.
- Sahibinden.com. (2025). Eskişehir hobi bahçesi ilanları. 29 Temmuz 2025 tarihinde https://www.sahibinden.com/emlak/eskisehir?pagingOffset=300&query_text_mf=eski%C5%9Fehir+hobi&query_text=hobi adresinden edinilmiştir.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (SBB). (2024). *On İkinci Kalkınma Planı (2024–2028)*. Erişim adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Planı_2024-2028_11122023.pdf
- Sezen, I. (2016). Allotment Gardens in European garden art, their importance for urban landscape and allotment garden concept among Turkish Cities'. *53rd International Conference on Food and Agricultural Engineering (ICFAE)* Bangkok, Thailand 11st-15th May, 2016
- Simon, J. & Burstein, P. (1985). *Basic Research Methods in Social Sciences*, NewYork: Random Press.
- Tapur, T. (2018). Konya il merkezinde bulunan hobi bahçeleri, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 13(25), 109-122.
- Thwaites, H. J., Hume, I. V. & Cavagnaro, T. R. (2025). The case for urban agriculture: Opportunities for sustainable development. *Urban Forestry & Urban Greening*, 110, 128861. <https://doi.org/10.1016/j.ufug.2025.128861>
- Turgut, H., Haznedar, K. & Hatay, T. Y. (2024). Hobi Bahçesi Uygunluk Analizinin Ahp Yöntemi ile Belirlenmesi Karadeniz Teknik Üniversitesi Yerleşkesi Örneği. *Akademik Ziraat Dergisi*, 13(2), 339-352. <https://doi.org/10.29278/azd.1496785>
- Wadduwage, S., Millington, A., Crossman, N. & Sandhu, H. (2017). Agricultural land fragmentation at urban fringes: An application of urban-to-rural gradient analysis in Adelaide. *Land*, 6, 28. <https://doi.org/10.3390/LAND6020028>.
- Yaylali, B. & Can Traunmüller, I. (2024). Kamusal pratiklerin yeniden sorgulanması üzerine: Topluluk bahçesi veya müşterek bahçe. *Mekânsal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 123-138.
- Yılmaz, A. E. (2021). Modern toplumda bireylerin değişen boş zaman aktiviteleri: Ankara ili “hobi bahçeleri” örneği. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(35), 991-1007. <https://doi.org/10.12981/mahder.961788>
- Yılmaz, H., Turgut, H. & Demircan, N. (2009). Erzurum kent halkının hobi bahçesi hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi. *Turkish Journal of Forestry*, 1 (0), 96- 110.
- Yılmaz Çıldam, S. (2022). Kentsel yeşil alan örneklerinden Kezer Kampüsü hobi bahçeleri üzerine bir değerlendirme, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (42), 89-110.
- Yılmaz, M. & Şahin, K. (2023). Kentsel yaşamda hobi ile meşgul olmanın sosyolojik etkileri: Iğdır Üniversitesi Hobi Bahçesi örneği, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(28), 206-226. <https://doi.org/10.38155/ksbd.1291708>
- Yurttakal, C. & Yıldız, S. (2023). Hobi bahçesi işletmeciliğinden elde edilen kazançların vergilendirilmesi sorunsalı üzerine genel değerlendirme, *Anadolu University Journal of Faculty of Economics*, 5(2), 55-67. <https://doi.org/10.54737/aujfe.1400068>